динаміку її когнітивного компоненту, як наслідок підвищення загального рівня її сформованості.

Література:

1. Бойко В. В. О коммуникативных возможностях и личностном развитии детей с недоразвитием интеллекта / В. В. Бойко // Современные технологии диагностики, профилактики и коррекции нарушений развития : научн.-практическая конференция посвященная 10-летию МГПУ. — Т. I. — М. : МПГУ, 2005. — С. 217-222.
2. Прокопенко О. А. Психологічні особливості розвитку емпатії підлітків з розумовою відсталістю / О. А. Прокопенко // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / ред. кол. : О. Л. Ануфрієва та ін. // Ун-т менедж. освіти НАПН України. — К. : Вид-во Ун-ту менедж. освіти НАПН України, 2011. — Вип. 3 (16). — С. 435-440.
3. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский // пер. с пол. В. К. Вилюнаса; общ. ред. О. В. Овчинникова. — М. : Прогресс, 1979. — 392 с.
4. Роджерс К. Эмпатия / Карл Роджерс // Психология мотивации и эмоций / под. ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Филикман. — М. : Черо, Омега-Л, 2006. — 481 с.
5. Ortony A. The cognitive structure of emotions / A. Ortony, G. L. Clore, A. Collins. — Cambridge, 1988. — 179 p.

References:

1. Boiko, V. V. (2005). *O kommunikativnykh vozmozhnostiakh i lichnostnom razvitii detei s nedorazvitiem intellekta* [About communicative opportunities and personal development of children with hypoplasia of intelligence]. In *Sovremennye tekhnologii diagnostiki, profilaktiki i korrektsii narushenii razvitiia*: Vol. 1. (pp. 217-222). Moscow: MPGU.
2. Prokopenko, O. (2011). *Psikhologichni osoblivosti rozvitku empatii pidlitkiv z rozumovoiu vidstalistiu* [Psychological characteristics of empathy of adolescents with mental retardation]. In *Visnyk pisliadyplomnoi osvity:* Vol. 3 (16) (pp. 435-440). Kyiv: Vyd-vo Un-tu menedzh. osvity NAPN Ukrainy.
3. Reikovskii, Ya. (1979). *Eksperimentalnaia psikhologiia emotsii* [Experimental psychology of emotions]. Moscow: Progress.
4. Rodzhers, K. (2006). *Empatiia* [Empathy]. In *Psikhologiia motivatsii i emotsii*. Moscow: Chero, Omega-L.
5. Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1988). *The cognitive structure of emotions*. Cambridge.

УДК: 376.1-056.37:376.016:62/64

Чеботарьова О. В.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

У статті представлено основні теоретичні засади, які є визначальними при розробці змісту освітньої галузі «Технології» для учнів із порушеннями опорно-рухового апарату, представленої у Державному стандарті початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Розкриваються особливості програмного забезпечення трудового навчання молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату.

Ключові слова: *трудове навчання, школярі із порушеннями опорно-рухового апарату, методика трудового навчання, початкова ланка спеціальної школи.*

Чеботарёва Е. В.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА

В статье представлены основные теоретические положения, которые являются определяющими при разработке содержания предметной области «Технологии» для учеников с нарушениями опорно-двигательного аппарата, представленной в Государственном стандарте начального общего образования для детей с особыми образовательными потребностями. Раскрываются особенности программного обеспечения трудового обучения младших школьников с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Ключевые слова: *трудовое обучение, школьники с нарушениями опорно-двигательного аппарата, методика трудового обучения, начальное звено специальной школы.*

Olena Chebotareva

ENHANCEMENTS TO THE CONTENT OF LABOR TRAINING YOUNGER SCHOOLBOYS WITH WITH VIOLATIONS OF LOCOMOTORIUM

The article presents theoretical basic provisions that are crucial in developing the content of the subject area of «Technology» for students with disorders of the musculoskeletal system, provided by the State standard primary education for children with special educational needs. The peculiarities of the software labor training younger students with disorders of the musculoskeletal system.

Keywords*: career education, students with disorders of the musculoskeletal system, the method of labor training, initial part of a special school.*

Одним із важливих навчальних предметів, який представляє освітню галузь «Технології», є трудове навчання, яке є складовою загальної системи підготовки учнів до самостійної трудової та побутової діяльності. Поряд з іншими навчальними предметами, трудове навчання є важливим засобом корекційно-розвивального впливу на усі сфери розвитку учнів із порушеннями опорно-рухового апарату (О.А. Гусейнова, Л.А. Данилова, М.В. Іполітова, І.Ю. Левченко, І.І. Мамайчук, О.М. Мастюкова, К.О. Семенова, Н.В. Симонова).

На уроках з трудового навчання в учнів формуються політехнічні знання про сучасні технології, організацію сучасного виробництва, формуються уявлення про різноманітний світ професій. Школярі оволодівають не тільки конкретними трудовими операціями, практичними навичками господарсько-побутової праці, але й отриму-

ють підготовку до самостійного життя, набувають такі особистісні якості, які допоможуть їм в успішному виборі життєвого шляху.

Соціально-економічні перетворення в нашій країні обумовлюють суттєві зміни змісту та форм організації навчально-виховного процесу в системі трудового навчання молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату з метою підвищення якості їхньої підготовки до опанування доступних професій в умовах ринкових відносин та забезпечення умов соціально-трудової адаптації.

Запровадження у виробництво нової техніки й технологій, розвиток нових форм господарювання, зростання обсягу знань про перетворення матеріалів, використання інформаційно-комунікаційних технологій вимагають підвищення рівня технологічної культури учнів із порушеннями опорно-рухового апарату. Все це вимагає перегляду науково-методичного забезпечення трудового навчання в системі спеціальних закладів для школярів із порушеннями опорно-рухового апарату. Особливої уваги потребує початкова ланка освіти — молодша школа, в якій закладається базис для подальшого професійно-трудового навчання учнів із порушеннями опорно-рухового апарату.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження, школярі із порушеннями опорно-рухового апарату мають широкий спектр рухових уражень внаслідок дитячого церебрального паралічу (ДЦП); наслідків поліомієліту; артрогрипозу, хондродистрофії, міопатії, інфекційних поліартритів; вроджених та набутих деформацій опорно-рухового апарату.

Такі учні потребують здобуття визначеного стандартного освітнього рівня шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з корекційно-розвивальною роботою та медичною реабілітацією.

Переважну більшість учнів спеціальних шкіл-інтернатів для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату становлять діти з ДЦП — складним неврологічним захворювання внаслідок раннього ураження центральної нервової системи. Ураження має мозаїчний характер, що спричиняє складну структуру порушення (поєднання порушень рухових, психічних, мовленнєвих функцій). Така нерівномірність виявляється у порушенні рухової сфери та недорозвитку таких вищих коркових функцій, як оптико-просторового гнозису, конструктивного праксису, у поєднанні з типовими для ДЦП порушеннями мовлення — дизартрією. У деяких школярів переважає тяжке рухове ураження зі стійкими проявами порушень поведінки. У таких учнів можуть бути хворобливі емоційні прояви, які часто складають підґрунтя для формування певних негативних якостей особистості

— невпевненості у собі, несамостійності. Їхня особистісна незрілість проявляється у слабкій орієнтованості у побутових і практичних аспектах життя. Неправильне сімейне виховання у дошкільний період призводить до формування утриманських установок, небажання самостійно оволодівати різними видами господарсько-побутової діяльності, егоцентризму (М. В. Іполітова, І. Ю. Левченко, І. І. Мамайчук, О. Г. Приходько, О. В. Романенко, Л. О. Ханзерук).

Отже, тяжкі рухові ураження у поєднанні з порушеннями психічних функцій, мовлення й особистості значно ускладнюють навчально-виховний процес учнів із ДЦП з усіх навчальних предметів в цілому, та особливо з трудового навчання, в якому закладаються основи їхньої соціальної самостійності та трудової адаптації (Р. Д. Бабенкова, О. А. Гусейнова, М. В. Іполітова, Е. С. Калижнюк, В. І. Козявкін, І. Ю. Левченко І. І. Мамайчук, О. М. Мастюкова, О. Г. Приходько, К. О. Семенова, Л. М. Шипіцина та ін.).

Аналіз практичного досвіду трудового навчання в початковій ланці спеціальної школи для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату виявив низку проблем, які потребують негайного вирішення:

- необхідність сучасного науково-методичного забезпечення змісту трудового навчання відповідно нових виробничих технологій;
- підвищення рівня трудової компетентності школярів на основі врахування психофізичного розвитку кожного учня;
- необхідність впровадження в освітньо-трудову практику інноваційних методів, форм та засобів трудової підготовки, які розвивають творчі здібності та нахили учнів;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення спеціальних шкіл.

Вирішення вказаних проблем можливе шляхом удосконалення змісту трудового навчання, починаючи з початкової ланки школи, на основі формування в учнів із порушеннями опорно-рухового апарату трудової компетентності — необхідних техніко-технологічних знань, трудових умінь та навичок відповідно до умов сучасного виробництва. Також потребує удосконалення методика трудового навчання на основі врахування психофізичних можливостей учнів з різними ступенями ураження рухової сфери; посилення корекційно-розвивальних засобів впливу на школяра, його емоційно-вольової сфери, формування та розвиток пізнавальної, мовленнєвої діяльності, а також виховання самостійності, організованості, позитивного ставлення до праці в цілому, що сприятиме соціальній адаптації за умов достатнього матеріально-технічного забезпечення спеціальних шкіл відповідно до нових виробничих технологій.

Особливої уваги потребує формування в молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату операційної складової трудової діяльності (техніко-технологічних умінь та навичок) та емоційно-мотиваційної сфери, на основі якої у школярів посилюється ціннісне ставлення до праці, роль праці у житті людей, відбувається усвідомлення свого соціального Я і формування внутрішньої позиції.

Отже, науково-методичні напрацювання вітчизняних вчених з проблеми навчання молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату, практичний досвід формування трудової діяльності у школярів в спеціальних навчальних закладах освіти становлять базис, на основі якого було розроблено зміст освітньої галузі «Технології» для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (2013 р.), який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання.

Метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток в учнів із порушеннями опорно-рухового апарату технологічної, інформаційно-комунікаційної та життєвої компетентності для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування уявлення про предметно-перетворювальну діяльність людини, світ професій, шляхи отримання, зберігання інформації та способи її обробки; здатності до формулювання творчих задумів, усвідомленого дотримання безпечних прийомів роботи та користування інструментами і матеріалами;
- розвиток пізнавальних можливостей, художньої творчості, технічного мислення у процесі творчої діяльності, навичок ручних технік обробки матеріалів, уміння користуватися технічною термінологією, художньою та графічною інформацією, вміння працювати з комп'ютером;
- виховання готовності до вирішення побутових питань шляхом застосування алгоритмів виконання технологічних завдань та навичок технологічної діяльності у практичних ситуаціях;
- здійснення засобами трудового навчання корекції наявних психофізичних відхилень у розвитку, удосконалення сенсомоторної, пізнавальної, мовленнєвої та особистісної сфер молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату.

Реалізація визначеного Державним стандартом змісту освітньої галузі «Технології» для дітей із порушеннями опорно-рухового

апарату забезпечується такими змістовими лініями: *ручні техніки обробки матеріалів; технічна творчість; декоративно-ужиткове мистецтво; самообслуговування; ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями.*

Ручні техніки обробки матеріалів формуються в учнів у процесі виконання аплікацій з паперу, тканини, природних, синтетичних матеріалів; художнього розпису; мозаїки з природних та штучних матеріалів, а також при виконанні ліплення з пластиліну, глини, інших матеріалів; виготовлення посуду, ужиткових предметів; орігамі.

Технічна творчість учнів повинна забезпечуватись засобами конструювання з використанням ігрових наборів і конструкторів та їхніх електронних версій; у процесі моделювання предметів навколишнього середовища з різних матеріалів.

Зміст ***декоративно-ужиткового мистецтва*** передбачає вивчення школярами традиційних художніх ремесел, які поширені в Україні, виготовлення атрибутів народних свят, опанування навичками виготовлення народної іграшки (ляльки).

Самообслуговування, як важлива складова змістова лінія, повинно забезпечуватись у процесі вивчення предметів домашнього побуту; навчанні користуватись простим побутовим інвентарем та приладдям.

Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями забезпечується у процесі вивчення комп'ютера та його можливостей, формування уявлень про комунікаційні технології, уявлень про Інтернет, уміння здійснювати простий пошук інформації.

На основі Державного стандарту загальної початкової освіти для дітей з особливими освітніми потребами (освітньої галузі «Технології») нами було розроблено програму з трудового навчання для підготовчого, 1-4 класів для спеціальних загальноосвітніх закладів для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату (2014 р.), яка враховує основні вимоги до змісту трудової підготовки молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату, сформованості їхньої життєвої компетентності, результати психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть стосовно корекційно-розвивальних засобів для їхнього навчання (О. П. Глоба, Е. А. Данілавічютє, М. М. Єфименко, І. М. Омельченко, О. В. Романенко, Т. М. Скрипник, Л. О. Ханзерук, О. В. Чеботарьова, А. Г. Шевцов та ін.).

Програму з трудового навчання для початкової ланки спеціальної школи для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату розроблено відповідно нового типового навчального плану (2014 р.), з урахуванням наступності отриманих у дошкільний період знань

з трудового виховання та психофізичних можливостей учнів спеціальних шкіл для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату.

Основоположна роль у трудовому навчанні відводиться **формуванню життєвої компетентності**, яка розглядається як здатність застосовувати на практиці знання, досвід, суспільні цінності, базові навички комунікації і соціально-побутової адаптації, набуті у процесі навчання та комплексної реабілітації.

Добір змісту трудового навчання для спеціальної школи здійснюється з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу, на основі принципів *достатності* (необхідності) для навчання праці і корекції психофізичного розвитку дітей із порушеннями опорно-рухового апарату з метою їх підготовки для самостійного життя та *доступності* для засвоєння техніко-технологічних знань та операцій.

Трудове навчання для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату спрямоване на досягнення *освітніх* (засвоєння знань, вмінь, навичок) та *корекційно-розвивальних* (корекція порушень розвитку, психофізичний розвиток у цілому) цілей.

Особлива увага при розробленні програми з трудового навчання молодших школярів з порушеннями опорно-рухового апарату приділяється корекційно-розвивальній спрямованості освітнього процесу, що забезпечується через:

- *пізнавальний розвиток* (формування явлень про послідовність та поетапне виготовлення виробу з опорою на зразок та предметно-інструкційну карту; розв'язування в процесі трудової діяльності мислительних задач; формування умінь виконувати завдання на основі словесної інструкції, дотримання етапів діяльності (аналіз, планування та організація виготовлення виробу, самоконтроль);
- *сенсомоторний розвиток* (формування умінь визначати форму, розмір, колір, розташування деталей предметів та їх властивостей, предметів на основі зорової, тактильної, слухової чутливості; розвиток дрібної моторики; навичок вправно володіти інструментами під час виконання практичних завдань);
- *мовленнєвий розвиток* (на основі використання техніко-технологічної термінології у процесі зв'язного мовлення, формування умінь давати вербальний звіт про власну діяльність у вигляді фіксуючого, супроводжуючого та плануючого мовлення);
- *особистісний розвиток* (формування позитивного ставлення до праці, готовності доводити виконання трудового завдання до завершення; усвідомленої учбово-практичної діяльності, цілеспрямованості, організованості, охайності та інших важливих для праці якостей особистості).

Реалізацію освітньої та корекційно-розвивальної змістових ліній пропонується здійснювати в процесі навчання видів праці за розділами: ***робота з пластичними, природними, паперовими, текстильними, штучними матеріалами; сільськогосподарські роботи; конструювання, самообслуговування.***

Навчальна програма подається у вигляді таблиці, де в першій колонці наводиться зміст навчального матеріалу, який складається з основних компонентів: *техніко-технологічних відомостей, трудових операцій та орієнтовних об'єктів виготовлення.*

Програма передбачає навчання за усіма визначеними розділами з урахуванням матеріально-технічних можливостей школи, регіональних виробничих та національних традицій, а також можливістю вчителів уведення в процес трудового навчання альтернативних розділів.

Значна увага у програмному змісті приділяється правилам безпечної праці, санітарно-гігієнічним вимогам, правилам організації робочого місця, які учні засвоюють протягом вивчення усіх тем за визначеними розділами.

Передбачений окремий розділ «Конструювання» здійснюється на основі використання різних видів конструкторів та матеріалів, з використанням дидактичних ігор та вправ. Можливим є використання комп'ютерних корекційно-розвивальних програм для посилення корекційної спрямованості трудового навчання дітей з руховими порушеннями.

У програмі подано методичні рекомендації щодо реалізації змісту трудового навчання та проведення корекційно-розвивальної роботи під час вивчення різних розділів програми з урахуванням пізнавальних можливостей учнів. У процесі трудового навчання важливу роль відіграє професійна компетентність вчителя, який повинен максимально застосовувати свій творчий потенціал та значну увагу має приділяти підтримці позитивної мотивації в учнів, усвідомленості ними техніко-технологічних знань, умінь та навичок, формуванню життєвої компетентності школярів.

Отже, удосконалення змісту трудового навчання молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату передбачає врахування особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до трудового навчання, посилення уваги корекційно-розвивальному впливу на особистість, на основі яких забезпечується формування трудової компетентності школярів, підвищується мотивація до трудового процесу на основі ціннісного ставлення до праці; розширюється інформаційний обсяг техніко-технологічних знань, яке є підґрунтям для опанування різними способами трудової діяльнос-

ті, розкриття можливостей кожного учня, що сприятиме збагаченню соціального досвіду, забезпеченню максимальної адаптації та інтеграції дітей із порушеннями опорно-рухового апарату у суспільство.

Література:

1. Глоба О. П. Теорія і практика соціалізації осіб із порушеннями опорно-рухового апарату / О. П. Глоба // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. — 2013. — № 4. — С. 53-58.
2. Левченко И. Ю. Современные проблемы организации обучения и воспитания детей с церебральными параличами / И. Ю. Левченко, О. Г. Приходько, А. А. Гусейнова // Коррекционная педагогика. — 2007. — № 3. — С. 5-14.
3. Романенко О. В. Психофізіологічні аспекти готовності дітей із церебральним паралічем до шкільного навчання / О. В. Романенко // Дефектологія. — 2006. — № 3. — С. 33-35.
4. Ханзерук Л. О. Сучасні підходи до психолого-педагогічної корекції розвитку дітей з ДЦП / Л. О. Ханзерук // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету. — Вип. VII. — 2007. — С. 326-329.
5. Чеботарьова О. В. Використання інформаційних технологій у процесі навчання молодших школярів з порушеннями опорно-рухового апарату / О. В. Чеботарьова // Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив : збірник статей методологічного семінару 3 квітня 2013. — Київ, 2013. — С. 476-483.
6. Шевцов А. Освітні основи реабілітології : монографія / Андрій Гаррійович Шевцов. — К. : МП «Леся», 2009. — 483 с. — Бібліограф. : С. 461-481.

References:

1. Hloba, O. P. (2013). *Teoriya i praktyka sotsializatsiii osib iz porushennyamy oporno-rukhovoho aparatu* [Theory and practice of socialization of individuals with disorders of the musculoskeletal system]. In *Osoblyva dytyna: navchannya ta vykhovannya* [Special Child: training and education], 4, 53-58.
2. Levchenko, I Iu., Prihodko, O. G., & Guseinova, A. A. (2007). *Sovremennye problemy organizacii obuchenija i vospitanija detej s cerebralnymi paralichami* [Modern problems of training and education of children with cerebral palsy]. In *Korrekcionnaia pedagogika* [Correctional Pedagogy], 3, 5-14.
3. Romanenko, O. V. (2006). *Psykhofiziolohichni aspekty hotovnosti ditey iz tserebralnym paralichem do shkilnoho navchannya* [Psychophysiological aspects of readiness of children with cerebral palsy to school]. In *Defektolohiya* [Defectology], 3, 33-35.
4. Khanzeruk, L. O. (2007). *Suchasni pidkhody do psykholoho-pedahohichnoyi korektsiyi rozvytku ditey z DTsP* [Current approaches to psycho-pedagogical correction of children with cerebral palsy]. In *Zbirnyk nauk. prats Kamyanets-Podilskoho derzhavnoho universytetu:* Vol. VII. (pp. 326-329).
5. Chebotarova, O. V. (2013). *Vykorystannya informatsiynykh tekhnolohiy u protsesi navchannya molodshykh shkolyariv z porushennyamy oporno-rukhovoho aparatu* [The use of information technology in teaching elementary school children with disorders of the musculoskeletal system]. In *Mediaosvita v Ukrayini: naukova refleksiya vyklykiv, praktyk, perspektyv* [Media Education in Ukraine: scientific reflection challenges, practices and perspectives]. Kyiv.
6. Shevtsov, A. H. (2009). *Osvitni osnovy reabilitolohiyi* [Educational foundations of rehabilitation]. Kyiv: «MP Lesya».